

om det goda livet på landet som är kännetecknande för vår egen tid. Varje gård och boning som beskrivs i boken representerar element som inte är svenska, kanske till och med väldigt osvenska, och man undrar i vilka sammanhang det blivit så intressant att sätta änglamarcketikett på den svenska gården?

Gösta Arvastson, Uppsala

Klas Ramberg: *Allmännyttan. Valfärdsbygge 1850–2000*. Byggförlaget, Stockholm 2000. 319 s., ill. ISBN 91-7988-177-7.

Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag, SABO, har under 2000 firat sitt 50-årsjubileum, som, kanske också med en berättigad oro inför allmännyttans minskade inflytande på framtidens bostadsmarknad, har föranlett en gedigen publikation med titeln *Allmännyttan. Valfärdsbygge 1850–2000*. Den är främst en historieskrivning, men fungerar även indirekt som ett seriöst debattinlägg. Etnologen Klas Ramberg har gjort en tillbakablick på bostadsfrågans roll i samhället under det gångna seklet. Han belyser ämnet ur idéhistorisk synvinkel och lämnar i princip bebyggelsens fysiska utformning därhän. Beskrivningen av boendesituationen i Sverige börjar omkring 1850. Genom detta grundliga tillvägagångssätt klargörs den historiska bakgrunden till boendefrågans gradvis ändrade ställning – från att ha betraktats som en privat angelägenhet till att ha erövrat en självklar plats på den politiska dagordningen.

Vid mitten av 1800-talet började det förekomma bostadsbyggande med filantropiska förtecken, men de främsta aktörerna var fortfarande privata byggmästare som drivna av ett starkt vinstintresse uppförde lägenheter som hyrdes ut till ockerpriser. Uppförandet av undermåliga flerfamiljshus i spekulationssyfte var vanligt en bra bit in på 1900-talet och kom så småningom att ses som ett centralt problem. När det gäller sekelskiftets förändrade syn på boendet och dess förgrundsgestalter refererar Ramberg till en utförligare beskrivning i Kerstin Thörns avhandling *En bostad för hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*.

Samhällets sociala och rumsliga förändringsprocesser under 1800-talets sista hälft utgör onekligen en viktig del av förklaringen till den förskjutning av bostadsfrågan som skedde under följande decennier. Jordbrukets modernisering, det ökade invånarantalet, industrialiseringen och folkomflyttningarna påverkade givetvis både byggande och boende. Överfulla hyreskaser-

ner som hyste underklassen blev inte sällan smitthärdar och nerlusade med ohyra. Situationen blev ohållbar och till sist gick det inte att blunda för misären. En allt starkare politisk vilja att minska trångboddheten ledde så småningom fram till 1945 års bostadssociala utredning och dess anmodan att eftersträva en hög och jämn bostadsproduktion. Syftet var att ge rymligare bostäder med högre standard åt hela befolkningen. För att uppnå dessa mål skulle bostadsbyggandet till stor del ske i kommunal regi, styras av statliga lån och normer samt på flera sätt rationaliseras. I motsats till andra länder ville man i Sverige inte införa ett system med "social housing", dvs. separata områden för samhällets svagare grupper. Genom ambitionen att bygga bostäder åt alla och att istället erbjuda inkomstrelaterade bostadsbidrag försökte man undvika den typen av segregation.

1949 hade ett stort antal allmännyttiga bostadsföretag, som byggde och förvaldade hyreslägenheter, vuxit upp runt om i landet. Gemensamt för dessa var det kommunala inflytandet och avsaknaden av enskilt vinstintresse, och man beslutade sig för att bilda centralorganisationen SABO. Författaren lotsar oss sakligt och kronologiskt igenom bostadsföretagens historia, som inleddes med ett intensivt byggande och som idag utvecklats till ett experimenterande av nya former av underhåll och förvaltning. Inte överraskande framstår det s.k. miljonprogrammets bostadsproduktion som mest komplex och kontroversiell. Den förut tveklöst positiva satsningen på bättre bostäder åt alla, vilket ju var allmännyttans ursprungliga *raison d'être*, blev efter 1960- och 1970-talens rekordsnabba byggande utsatt för massiv kritik. SABO:s medlemsföretag drabbades självfallet också av kritiken och har sedan de första protesterna på 1970-talet ofta förknippats med storskaliga problemdrabbade områden i grå betong – en föreställning som är en sanning med modifikation. Den skeva bilden har f.ö. insiktsfullt nyanserats i *Rekordåren – en epok i svenskt bostadsbyggande*, en antologi från 1999 redigerad av konstvetaren Thomas Hall. Ansvariga för denna enorma satsning (att låta uppföra en miljon bostäder på tio år) var politiker, planerare, arkitekter, bygg- och förvaltningsföretag med flera. Ramberg behandlar denna känsliga epok i allmännyttans historia genom att inleda med en egen tolkning av både resultatet och de bakomliggande faktorerna, för att i efterföljande kapitel låta SABO ge sin version.

De senaste två decennierna har präglats av underhåll och förvaltning av redan befintliga bostadshus. Denna verksamhet är mångfacetterad och det ställs ständigt

nya krav på vårdandet av närmiljön. Hyresgästernas eget engagemang tillsammans med bolagens maktlöshet inför segregering, otrygghet och hårt slitage har under 1990-talet lett till flera lyckade försök med självförvaltning. Man har gått från en syn på hyresgäster som anonym passiv massa till aktivt deltagande individer.

Bokens generella beskrivning av utvecklingen, med en bred samhällskontext som självklar ingrediens, varvas även med konkreta exempel från bostadsföretag i olika svenska städer. Inslagen ändrar fokus från det allmängiltiga till det enskilda och kan säkert upplevas som ett sätt att konkretisera och därmed öka förståelsen. För mig är dock exemplen, som bidrar till en viss långgrandighet, snarare en påminnelse om att boken är tillkommen på uppdrag av de 303 företag som utgör SABO:s medlemmar. Bortsett från denna invändning anser jag att författaren lyckats med konststycket att uppfylla uppdragsgivarens önskemål utan att tappa sitt eget vetenskapligt kritiska förhållningssätt. Resultatet av Klas Rambergs modesta ambition att skissera SABO:s 50-åriga historia blir som helhet en välbehövlig och klagörande genomgång av de ekonomiska, politiska och samhällseliga villkor som utgör förklaringen till 1900-talets bostadsutveckling. Ytterligare en pusselbit av vår historia har fallit på plats.

Anna Ingemark, Malmö

Västerbotten 2000:4. Åtta texter om Sune Jonsson. Ola Kellgren (red.). 64 s., ill. ISSN 0346-4938.

1969 växlade Västerbottens läns hembygdsförenings årsbok *Västerbotten* över till kvartalsutgivning. De fyra därefter årligen utkommande numren ägnas alltid ett visst tema, spännande över hela det kulturhistoriska registret. Efter att ha varit till bredden informativa men en smula rörigt formgivna under några decennier, har de numera fått en lugnare och vackrare layout. Till den genomgående höga klassen har ett rikt fotomaterial alltid starkt bidragit. Ofta under åren har Sune Jonsson, museets egen fotograf och fältetnolog under många decennier, svarat för särdeles uttrycksfulla bilder. Det sista numret år 2000 ägnas just åt honom och hans livsgärning, och det är tillägnat Jonsson till hans sjuttioårsdag.

Det är ett intressant och innehållsrikt nummer. Åtta skribenter närmar sig ämnet från skiftande håll. Så skriver t.ex. fotografen Rune Jonsson om sin kollega Sunes utveckling som fotograf, Folke Isaksson om hans

fotoreportage från frikyrkomiljöerna i Västerbotten, Per-Uno Ågren om hans många år som inventerare och folklivsskildrare vid museet i Umeå. Kjell Engman Lundberg ger en intressant översikt av de svenska fotodokumentära bildverk från 1950-talet, som kom att betyda mycket för Sune Jonssons inriktning som fotograf, de sociala fotoböcker som Ivar Lo-Johansson skrev i nära samarbete med framstående fotografer, främst kanske *Statarna i bild* (med Gunnar Lundh) och *Ålderdom* (med Sven Järlås).

Sune Jonsson föddes 1930 i Nyåker, Västerbotten. Han kom med familjen till Stockholm redan på 1940-talet och utbildades som fotograf och akademiker i Stockholm och Uppsala. Men redan på 1950-talet började han återvända till sin barndoms Västerbotten, först som fotograf och författare, från 1960-talet även som museiman. De åtta artiklarna ger sammantaget en utomordentligt nyanserad bild av hans verksamhet och produktion. Respekt och beundran präglar alla bidragen. Reservationer finns egentligen bara hos Folke Isaksson, som har invändningar mot några av fotoböckerna.

Verkförteckningen övertygar läsaren om Jonssons mångsidighet. Det är just kombinationen av färdigheter som gör honom unik i den svenska museivärlden och i den kulturhistoriska forskningen. En etnologisk utbildning, en egen förankring i Västerbottens landsbygd, ett ömsint förhållande till dess människor, inte minst till dem som tiden tycks ha löpt förbi, småbrukarna, kronotorparna, fjällbyarnas och frikyrkosamfundens folk, en förmåga att skildra detta både i nyanserade texter och inklämmande bilder, i fotodokumentära verk, i romaner och i filmer, genom allt detta har Jonsson skaffat sig en aldeles egen position bland dem som skildrat Sverige under den andra hälften av 1900-talet.

Även denna lilla skrift ger representativa prov på Sune Jonssons fotokonst. Hans strama och ödesmättade porträtt av gamla småbrukare i Västerbottens inland från tidigt 1960-tal är kända och ofta visade liksom hans bilder från frikyrkliga hem, för en utomstående betraktare ibland nästan kusliga i sin instängda och allvarsamma trovissitet. Mer okända är kanske hans många enkla vardagsbilder med poetisk lyster, på vilka flera prov ges här: glassätande äldre damer i Kungsträdgården på 1950-talet, en ung folkskollärare och hans son i Ånåset 1961 eller den nästan gripande bilden av morgonbönen i skolan på Holmön 1956. Sune Jonssons dokumentation av Västerbotten kommer med tiden att bli ett värdigt ämne för en etnologisk doktorsavhandling.

Mats Hellspong, Stockholm